NOTĂ PRELIMINARĂ ASUPRA UNEI HĂRȚI NECUNOSCUTE A LUI HORA VON OTZELLOWITZ: *TOPOGRAPHISCHE BUKOWINER KREIS-KARTE* [...] – 1790

(Harta topografică a Cercului Bucovina [...] – 1790)

IOAN IOSEP, IONUȚ CRISTEA

Preliminary note on an unknown map of Hora von Otzellowitz: *Topographische Bukowiner Kreis-Karte* [...] – 1790

(*Abstract*)

Despite the few records available for study, the authors present a preliminary report on the existence and significance of a relatively unknown and detailed map of Bukovina. This is the third available map signed by Hora von Otzellowitz and named as "*Topographical Map of Bukovina District*". Its original was made in 1790 and now it can be consulted at the Austrian State Archives.

Keywords: Austrian map, Bucovina, Otzellowitz

Stadiul cunoașterii hărților Moldovei și Bucovinei

Se poate spune că, în prezent, datorită studiilor efectuate și publicate de numeroși cercetători români de-a lungul a peste 100 de ani, cele mai multe dintre reprezentările cartografice ale Moldovei, inclusiv ale părții ei de nord-vest, anexată de Imperiul Habsburgic în 1774–1775 și numită ulterior Bucovina, sunt relativ bine cunoscute[1].

[1] Dionisie Olinescu, *Chărțile Bucovinei,* în „Buletinul Societății Geografice Române", anul XV, trim. III–IV/1894, București, 1896; N. Docan, *Memoriu despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787–1791*, în „Analele Academiei Române", seria II, tom. XXXIV/1911–1912, „Memoriile Secțiunii Istorice", București, Editura Academiei Române, 1912; G. Vâlsan, *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir*, în „Analele Academiei Române – Memoriile Secțiunii Istorice", seria III, tom. VI, 9 *a* și *b*, București, Editura Academiei Române, 1926; V. Andrei, *Harta austriacă Otzellovitz (sic – n. n.) din 1790*, „Revista Geografică Română", VI, fasc. 1–2, București, Imprimeria Națională, 1943; idem, *Pădurea dintre Carpați și Siret în harta austriacă Otzellovitz (sic – n. n.) din 1790*, în „Lucrările Seminarului de Geografie «Dimitrie Cantemir»", nr. 6/1985, Iași, Editura

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

În acest context, unii dintre autorii citați fac referiri directe sau doar tangențiale și la aportul căpitanului austriac Hora von Otzellowitz[2].

Hărțile Otzellowitz cunoscute până acum

Coroborând toate informațiile disponibile până în prezent, se poate constata că sub direcția lui Otzellowitz au fost realizate două hărți, fără să se facă nicio referire la o eventuală a treia hartă a sa:

a) *Militaerischer Aufnahme - Brouillon von der Chotymer Raja bestehend in 29 Sectionen* [Schița ridicării militare a Raialei Hotin compusă din 29 secțiuni – trad. n.], color, 1 schelet, sc. 1: 28 800, Wien, 1788;

b) *Brouillon oder Original Aufnahme der fünf Moldauischen Districten, nemlich des Sutschawaer, Roman, Niamtz, Bakeu und Puttnaer Bezirkes, welche im Jahr 1788 von der Kayserlich Königlichen Armeé occupirt, und im Jahr 1790 unter*

Universității „Al. I. Cuza", 1986; M. Popescu-Spineni, *Harta Bucovinei din anul 1774*, în „Revista Istorică Română", vol. XI–XII (1941–1942), București, Imprimeria Națională, 1943; idem, *România în izvoare geografice și cartografice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978; V. Cucu, E. I. Emandi, *Geografia istorică a nordului Moldovei în lumina izvoarelor cartografice (secolul al XVIII-lea)*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor Istorice și de Artă" – Muzee, 10, București, Editura Tehnică, 1981; E. I. Emandi, C. Șerban, *Contribuții de geografie istorică la cunoașterea fenomenului demografic din nord-vestul Moldovei la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Județean", Suceava, Intreprinderea Poligrafică Bacău, 1983; I. Iosep, Maria Lucaci, *Analiza geografică a unei hărți vechi a Bucovinei (1774)*, în „Lucrările Seminarului de Geografie «Dimitrie Cantemir»", nr. 3/1982, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza", 1983; V. Băican, *Geografia Moldovei reflectată în documentele cartografice din secolul al XVIII-lea*, București, Editura Academiei Române, 1996; Al. Ungureanu, *Imaginea istorico-geografică a teritoriului României în documente cartografice din arhivele și bibliotecile vieneze*, în „Studii și cercetări de geografie", tom XLVII–XLVIII/2000–2001, *a* și *b*, București, Editura Academiei Române, 2004; I. Iosep, *O „radiografie" cartografică a peisajului Bucovinei de la începutul epocii moderne (1778), partea a I-a (informații generale; descrierea hărții; anul realizării hărții; întinderea teritoriului cartografiat; baza matematică a hărții; bibliografia preliminară)*, în „Analele Universității «Ștefan cel Mare»", Secțiunea Geografie, nr. XVII/2008, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare" Suceava, 2008; idem, *O „radiografie" cartografică a peisajului Bucovinei de la începutul epocii moderne (1778), partea a II-a (stadiul cunoașterii și valorificării hărții)*, „Analele Universității «Ștefan cel Mare»", Secțiunea Geografie, nr. XIX, fasc. 2/2010, Suceava, 2010; idem, *O „radiografie" cartografică a peisajului Bucovinei de la începutul epocii moderne (1778), partea a III-a (elementele de conținut ale Planului Districtului Bucovina; importanța hărții; concluzii; bibliografie generală)*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei", Suceava, 2012; I. Iosep, C. E. Ursu, Simona Palagheanu, *Restituiri: Plans des Bukowiner Districts bestehend in 72 Sectionen welche in denen Jahren 1773, 774 und 775 von einem Departement des Kayś: Königliche General Staabs geometrisch aufgenommen worden / Planul Districtului Bucovina compus din 72 secțiuni, întocmit după ridicările geometrice din anii 1773, 1774 și 1775 de Departamentul Cezaro-Crăiesc al Statului Major General*, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2011 ș. a.

[2] N. Docan, *op. cit.*, p. 1265; V. Andrei, *op. cit.*, M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 187; V. Băican, *Documente cartografice din secolul al XVIII-lea asupra Moldovei*, în „Analele Științifice ale Universității ... n, *op. cit.*, p. 23.

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

der Direction des Teütsch Bannatischen Gräntz Regiments Hauptmanns Hora von Otzellowitz durch Civil Ingenieurs aufgenommen worden [Schița sau ridicarea originală a celor cinci districte/ținuturi/județe moldovenești și anume Suceava, Roman, Neamț, Bacău și Putna, care în anul 1788 au fost ocupate de armata imperială-regală și în anul 1790 au fost ridicate sub direcția căpitanului Hora von Otzellowitz de la Regimentul german de graniță din Banat prin Corpul inginerilor civili; trad. n.], 107 foi color, 1 schelet, scara 1: 28 800, Viena, 1790 (fig. 1).

După cum se observă chiar din titlurile lor, niciuna dintre aceste două hărți, a căror realizare a fost coordonată de H. von Otzellowitz, nu înfățișează teritoriul Bucovinei, ci alte areale: raiaua Hotinului și respectiv partea de vest, montană, a Moldovei (fig. 2), ambele prezentând, ca de altfel și Bucovina, un mare interes strategico-militar și geopolitic pentru Imperiul Habsburgic, în plină expansiune în secolele XVII–XVIII.

Și totuși există o a treia hartă Otzellowitz: *Harta topografică a Cercului Bucovina [...] – 1790*

În ciuda celor arătate mai sus, relativ recent, pe parcursul mai multor ani, rând pe rând și oarecum întâmplător, am intrat în posesia unor informații care sugerau că Otzellowitz trebuie creditat ca autor pentru încă o hartă, foarte importantă: *Harta topografică a Cercului Bucovina*, datată, ca și harta de la poziția b) din lista de mai sus, tot 1790. Fiindcă aceste informații nu erau doar disparate (apăruseră în lucrări diferite, care nu se raportau unele la altele, sub semnături diferite, la intervale mari de timp), ci și incomplete și deci imprecise, chiar confuze, ele – fiecare în parte – nu au reținut până acum atenția cercetătorilor cu preocupări în domeniul istoriei cartografiei și, prin urmare, nu au intrat în circuitul științific și de aceea o considerăm necunoscută: niciuna dintre sursele identificate de noi nu menționa integral toate informațiile necesare, pentru ca un cititor interesat să conștientizeze că este vorba de o hartă despre care practic nu s-a scris nimic până acum: titlul complet (în limba germană și în traducere românească), autorul, anul realizării, numărul secțiunilor componente, prezența unui schelet, caracterul color, scara de proporție și – nu mai puțin important –, localitatea și fondul documentar unde se găsește originalul sau copia consultată, la care se face referire. Cu atât mai mult, despre un studiu analitic special n-a putut fi vorba până acum. În condițiile de mai sus, având în vedere că binecunoscuta *Hartă a celor cinci districte moldovenești*, intrată în fondul Bibliotecii Academiei încă din 1912[3], este citată aproape invariabil sub forma *Harta lui Otzellowitz din 1790* (a se vedea, de exemplu, însuși titlul lucrării lui V. Andrei, 1943), informațiile la care facem referire nu induceau doar confuzie, ci păreau și necredibile: nu cunoaștem alt caz în care un același autor cartograf să fie creditat cu două hărți de anvergură, realizate în același an, reprezentând două regiuni diferite.

[3] V. Andre

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

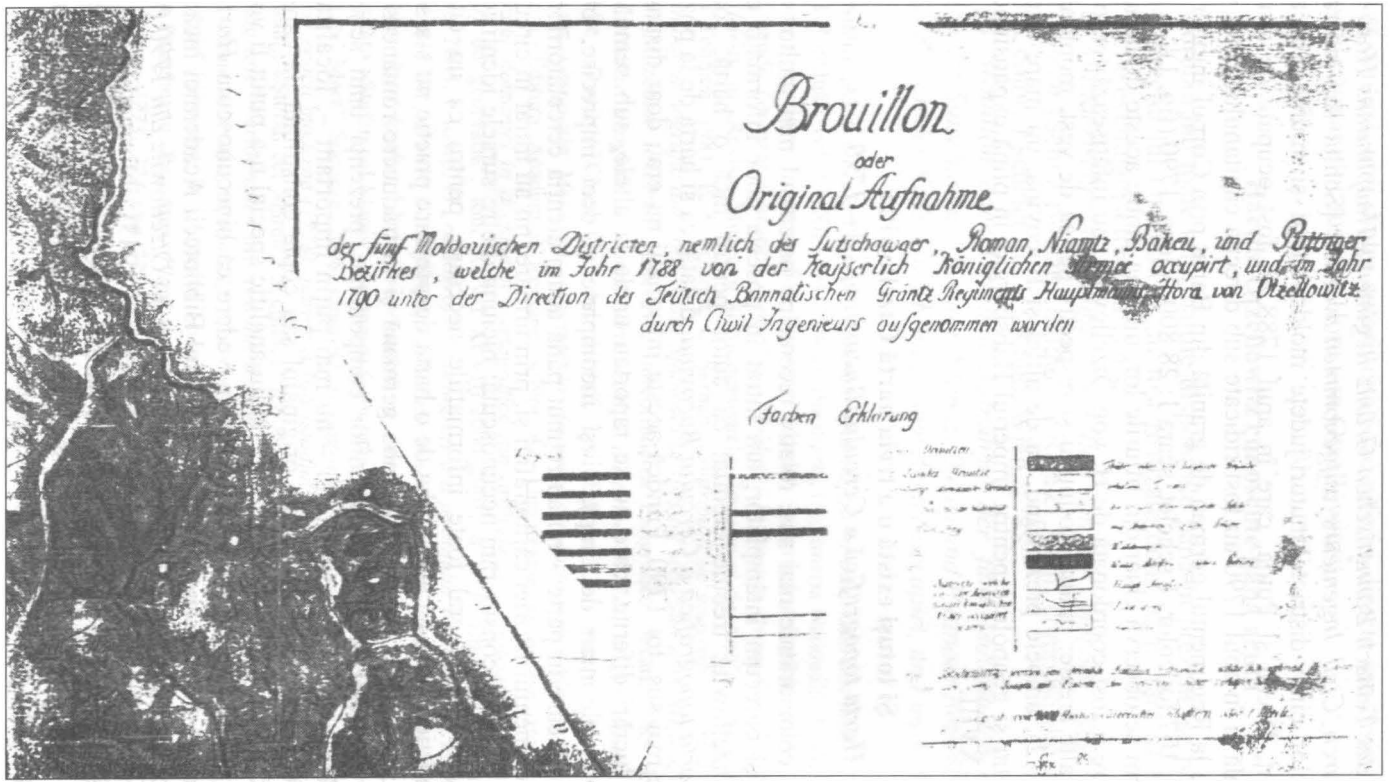

Fig. 1. Schița sau ridicarea originală a celor cinci districte/ținuturi/județe moldovenești (Suceava, Roman, Neamț, Bacău și Putna), care, în anul 1788, au fost ocupate de armata imperială-regală și, în anul 1790, au fost ridicate sub direcția căpitanului Hora von Otzellowitz de la Regimentul german de graniță din Banat, prin Corpul inginerilor civili.

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

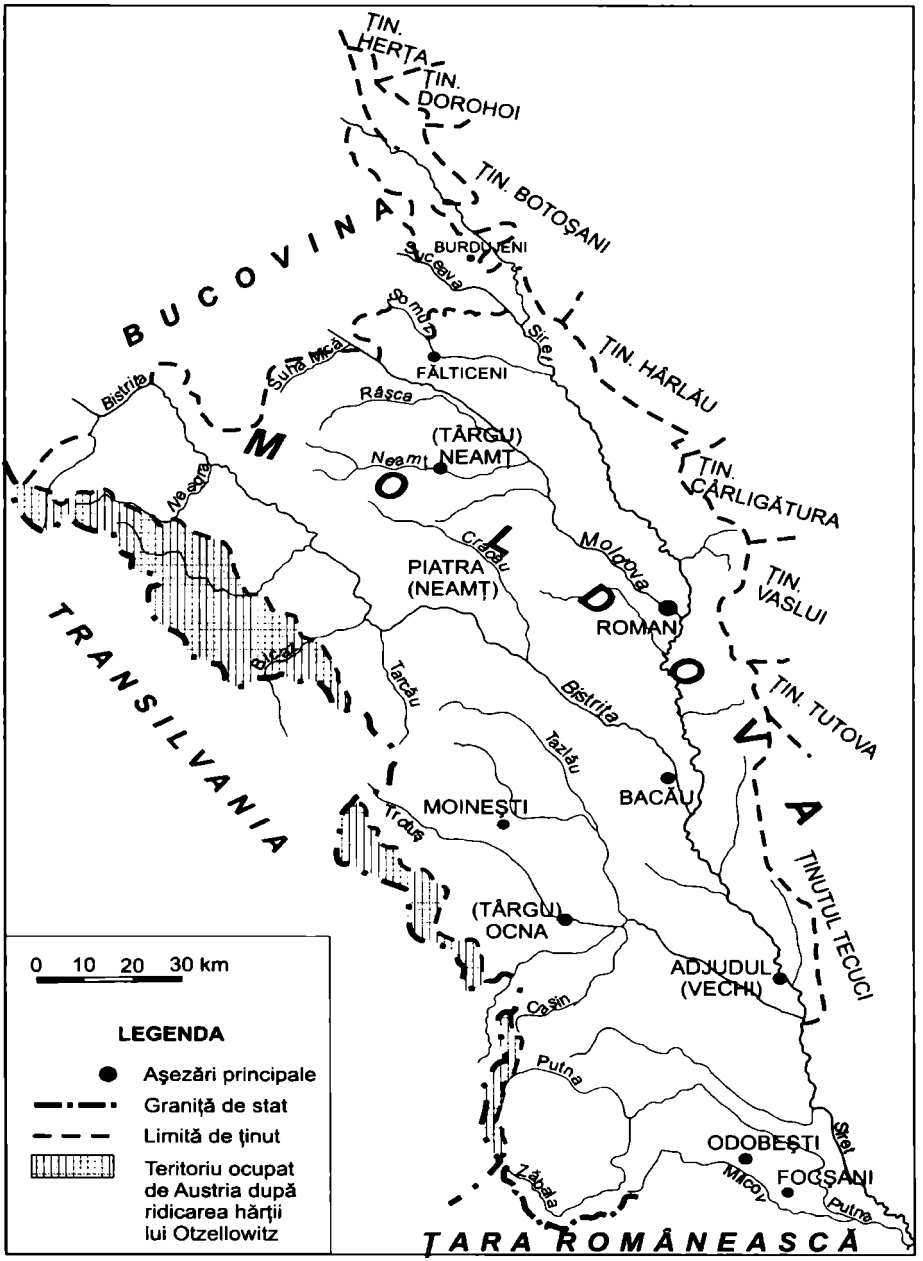

Fig. 2. Extinderea teritoriului reprezentat pe harta lui Hora von Otzellowitz (1790), intitulată *Schiţa sau ridicarea originală a celor cinci districte moldoveneşti şi anume Suceava, Roman, Neamţ, Bacău şi Putna* [...] (prelucrare după V. Băican, 1996, fig. 11).

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

După părerea noastră, principalele explicații pentru caracterul confuz și lacunar al informațiilor privitoare la această a treia hartă Otzellowitz și pentru absența unui studiu analitic special dedicat ei, în România sau în străinătate, sunt următoarele:

– inexistența unui exemplar original sau măcar a unei copii în fondurile arhivistice sau bibliotecile mari din România (de altfel, copia existentă în prezent la Muzeul de Istorie din Suceava a fost achiziționată relativ recent);

– absența oricărui semnal despre eventuala existență a ei (și în general a unor hărți vechi ale Bucovinei) în arhivele din Cernăuți, fosta capitală a provinciei;

– în mod paradoxal, a treia posibilă explicație se datorează situației inverse: numărul uriaș de lucrări cartografice aflate în Departamentul Hărți al Arhivelor Militare Austriece. Totalul se ridică la peste 52 000 de exemplare[4], din care numai primei etape de cartografiere a Imperiului, numită îndeobște etapa ridicărilor iosefine (1763–1785), în care se încadrează și harta de față, îi aparțin peste 3 000[5].

Folosim această ocazie pentru a preciza că noi, pentru a respecta realitatea istorică și a indica explicit și perioada domniei Mariei Tereza (1740–1780), preferăm să o numim etapa tereziano-iosefină și, în același timp, să o extindem până în 1790, anul morții împăratului Iosif al II-lea.

Nu înțelegem, de exemplu, cum se face că până și autori austrieci (inclusiv unii din instituția arhivelor, după cum vom arăta mai departe), publicând liste mai mult sau mai puțin aleatorii, nu au reținut *Harta topografică a Cercului Bucovina* și de ce ea lipsește din lista celui dintâi cercetător preocupat de identificarea și descrierea hărților Bucovinei, Dionisie Olinescu (1896), deși acesta și-a desfășurat activitatea la Cernăuți.

Apoi, ne-am fi așteptat s-o menționeze maiorul Josef Paldus, în calitatea sa de „erudit custode al colecțiilor cartografice ale Arhivei Războiului din Viena" și de autor a două lucrări: „o scurtă, dar prea interesantă notiță publicată în numerele 1356 și 1357 ale revistei «Die Vedette»"[6], pe care n-am reușit s-o găsim, și *Die Kartenabteilung des k.u.k. Kriegsarchives* (1914), pe care am accesat-o, dar în ambele cazuri rezultatul a fost negativ. Menționăm că aceasta din urmă, precum și lucrările celuilalt cercetător austriac, E. von Nischer-Falkenhof, despre care va fi vorba mai jos, ne-au fost semnalate de dr. Viorel Floriștean, din Iași, căruia îi mulțumim pentru bunăvoință.

Urmând firul istoriografic cronologic, constatăm că nu o menționează nici N. Docan (1914), chiar dacă, citind printre rânduri, înțelegem că a vizitat (poate în grabă) arhivele vieneze: cert este că, între doar cele trei hărți ale Bucovinei pe care

[4] E. von Nischer-Falkenhof, *The Survey by the Austrian General Staff under the Empress Maria Theresa and the Emperor Joseph II, and the Subsequent Initial Surveys of Neighbouring Territories during the Years 1749–1854*, în „Imago Mundi", vol. II, 1937, p. 88, http://www.jstor.org/stable.

[5] J. Paldus, *Die Kartenabteilung des k.u.k. Kriegsarchiv*, în „Mitteilungen der Kais. Königl. Geographischen Gessellschaft", http://archive.org/details/n09mitteilungen57stuoft, Wien, 1914, p. 412.

[6] N. Docan, *op. cit.*, p. 1265, în nota 1, din care citâm cele de mai sus, nu dă și titlul, locul și anul publicării „n

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

le nominalizează, nu se regăsește și cea care ne interesează în acest moment. Faptul că nu reproduce titlul complet al hărților respective și, mai ales, ezitările și greșelile făcute la trimiterile explicative (a se vedea aceeași pagină 1265 și notele de subsol) ne fac să ne îndoim că le-a văzut personal: mai degrabă putem să presupunem că, în aceste cazuri, cel puțin, s-a mulțumit să reproducă, pur și simplu, informațiile din „notița" lui Josef Paldus.

La fel stau lucrurile și cu E. von Nischer-Falkenhof (1937). Judecând după bibliografia pe care o menționează – și avem în vedere, mai întâi, catalogul de hărți prezentat de Arhivele Militare din Viena la expoziția ocazionată de cel de-al VII-lea Congres Internațional de Istorie de la Varșovia (1933), apoi lucrările conaționalului său, Josef Paldus și, în sfârșit, propria sa lucrare, publicată cu câțiva ani mai înainte (1925) –, presupunem că el trebuie să fi cunoscut mai multe hărți ale Bucovinei (ca, de exemplu, *Harta Mieg*, în 72 de secțiuni, citată de Josef Paldus, poate și pe cea a lui Otzellowitz), dar se mulțumește să selecteze doar *Harta Büschel*, în 71 de secțiuni.

Nu mai puțin relevant, în contextul comentariilor generale de mai sus, ni se pare faptul că *Harta topografică a Cercului Bucovina* nu numai că nu este descrisă, dar nici măcar menționată în două valoroase lucrări, cu subiecte din evoluția cartografierii teritoriului țării noastre: *România în izvoare geografice și cartografice* (M. Popescu-Spineni, 1978, în care autorul extinde semnificativ perioada de referință a propriei sale teze de doctorat) și *Geografia Moldovei reflectată în documentele cartografice din secolul al XVIII-lea* (teză de doctorat, V. Băican, 1996). Știm sigur că M. Popescu-Spineni a cercetat arhivele din Berlin, unde, în mod oarecum neașteptat, a descoperit cea mai veche hartă a Bucovinei, dar este aproape la fel de sigur că niciunul dintre cei doi autori nu a avut posibilitatea să se documenteze în arhivele vieneze.

Identificarea și analiza surselor informaționale

Cea dintâi sursă identificată de noi care face referire la o hartă a Bucovinei realizată de Otzellowitz în 1790 este *Evoluția habitatului uman în bazinul hidrografic Soloneț din paleolitic până la sfârșitul secolului al XVIII-lea* (teză de doctorat, Mugur Andronic, 1997).

Pe moment, informația ni s-a părut puțin credibilă, pentru că: nu se citează titlul propriu-zis al hărții (acesta este înlocuit cu ceea ce pare a fi, mai degrabă, o explicație făcută în nume propriu de Mugur Andronic, referitoare la denumirea teritoriului reprezentat, Bucovina), nu ni se spune pe ce bază i se atribuie lui Otzellowitz și s-a stabilit anul, lipsesc alte date certificante importante, uzuale în astfel de situații (natura reprezentării cartografice utilizate – originală sau copie, locul și fondul unde se află, scara de proporție, numărul de secțiuni, cromatică, foaie de titlu, schelet, legendă etc.).

Autorul (muzeograf la Muzeul de Istorie din Suceava) nu sesizează că, pentru a atrage atenți[illegible]a în discuție nu

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

trebuie confundată cu cealaltă hartă a lui Otzellowitz, *Harta celor cinci districte moldoveneşti*, realizată tot în anul 1790 (fig. 1), lăsând impresia că nu o cunoştea. Nu mai puțin utilă ar fi fost şi o altă precizare, şi anume că primul dintre cele cinci districte moldoveneşti, Suceava, nu cuprindea şi oraşul omonim şi că nu făcea parte din Bucovina.

Formula obişnuită folosită de Mugur Andronic pentru a o cita este „harta Otzellowitz" (cu sau – cel mai adesea –, fără indicarea anului: p. 16, 79, 133, 135, 138, 148, 151), şi doar în două locuri (p. 39 şi în nota de subsol nr. 16, bine „ascunsă", de la p. 16) autorul menționează că ea ar reprezenta „Bucovina propriu-zisă" (?!). Nici în reproducerile de la paginile 185 şi 186 (transpuse şi pe coperți) lucrurile nu stau mai bine, în sensul că titlurile sunt foarte vagi şi aproximative: *Harta VI: Hartă Hora von Otzellowitz* şi, respectiv, *Harta VII: Hartă Hora von Otzellowitz*, în loc să se menționeze numărul de ordine al secțiunilor în cauză şi că ambele au ca sursă aceeaşi hartă Otzellowitz a Bucovinei, şi nu două hărți diferite.

După părerea noastră, toate cele de mai sus conduc la ideea evidentă că, procurând şi aflându-se într-adevăr în posesia unei copii xerox alb-negru a hărții Otzellowitz a Bucovinei (inventariată în colecțiile muzeului sucevean), cum aveam să constatăm ulterior, şi valorificând una sau mai multe dintre secțiunile ei, Mugur Andronic (ca de altfel, după cum vom arăta în continuare, şi E. I. Emandi şi C. Şerban, în 1983) nu a avut la dispoziție şi pagina de titlu, pentru a extrage de pe ea toate indicațiile lămuritoare necesare. Procurându-şi doar foaia sau foile care îl interesau, s-a rezumat la analiza exclusivă a acestora.

Pe de altă parte, fără îndoială, cu toate carențele semnalate, acest prim izvor a avut meritul de a ne stârni curiozitatea şi a ne ține trează atenția asupra eventualității identificării ulterioare a noi informații privind o asemenea hartă.

Şi astfel de informații nu au încetat să ne parvină şi să se sedimenteze peste celelalte. Ne referim, mai întâi, la „lista de hărți Cojoc", în care se indică – selectiv, desigur –, trei dintre hărțile aflate în Arhiva de Război din Viena, databilă, pe baza chitanțelor anexate, 1983 (fig. 3). Prin urmare, deşi cronologic este cea dintâi sursă explicită cu privire la o a treia hartă Otzellowitz, şi anume *Harta topografică a Cercului Bucovina*, noi am identificat-o ulterior lucrării publicate de Mugur Andronic.

Lista în discuție provine din fondul documentar personal al istoricului şi geografului E. I. Emandi, pe atunci director adjunct al Muzeului Județean Suceava: după toate probabilitățile, la inițiativa acestuia, în condiții de oportunitate pe care nu le cunoaştem, Nicolai Cojoc (o persoană pasionată de istorie şi numismatică, care frecventa cercul muzeografilor suceveni), a obținut lista în discuție (sau a întocmit-o personal: dovadă ar fi greşelile de transcriere) şi a procurat totodată copii xerox, copii foto şi diapozitive de pe unele dintre hărțile pe care le-a consultat la Arhivele din Viena. Că toate acestea au ajuns la cel care le-a solicitat (fără să fi fost vreodată înregistrate oficial la muzeu), o dovedeşte nu doar prezența listei şi chitanțelor aferente între actele personale din biblioteca lui E. I. Emandi, ci şi faptul că în acelaşi an, în mare grabă, publică (cu greşeli regretabile) una dintre

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

foile pe care le primise, desigur, de puțin timp[7], „lipind-o" pur și simplu la sfârșitul lucrării și fără să facă niciun comentariu sau vreo precizare în text cu privire la ea.

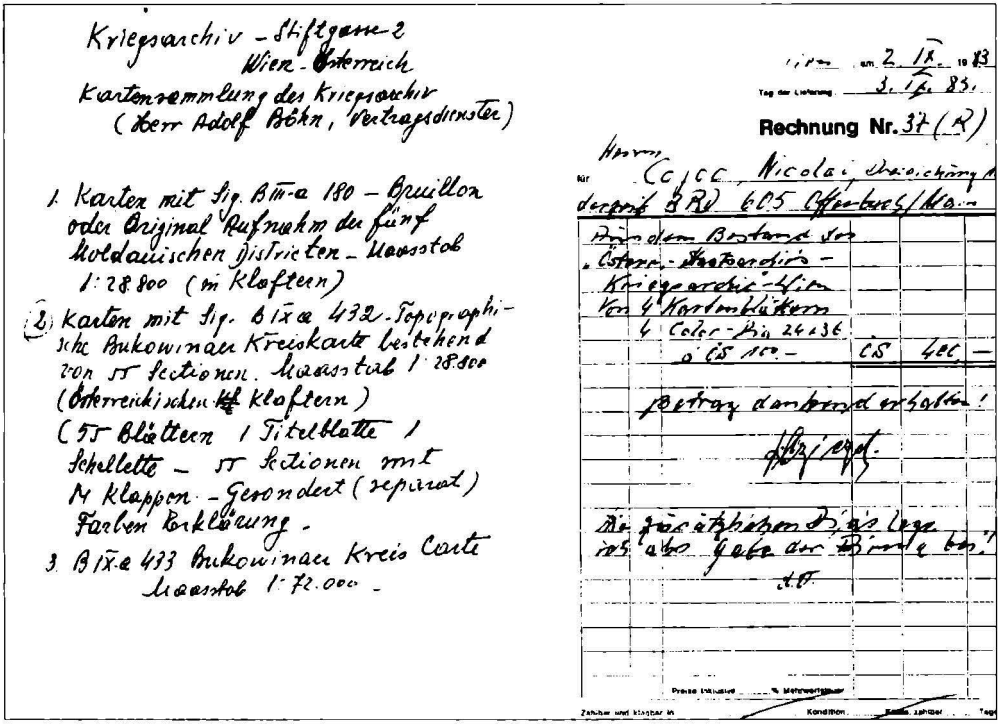

Fig. 3. Listă selectivă de hărți aflate în Arhivele de Război ale Austriei („lista Cojoc") și factură fiscală (reproduceri după originalele provenite din fondul documentar personal E. I. Emandi).

După părerea noastră, „lista Cojoc", despre care am aflat cu totul întâmplător și pe care am avut ocazia să o consultăm la mulți ani de la dispariția prematură și tragică a lui E. I. Emandi (1996), merită o analiză atentă, datorită informațiilor concrete și aproape complete pe care le deține.

Dacă informația cu privire la harta de la poziția nr. 1 este puțin importantă (deoarece se referă la binecunoscuta hartă a lui Otzellowitz, *Schița sau ridicarea originală a celor cinci districte moldovenești [...]*), lista este foarte prețioasă datorită detaliilor referitoare la harta de la poziția 2. Astfel, în ea se precizează fondul de arhivare și adresa lui, cota de inventariere (B IX a 432), titlul și numărul de secțiuni (*Harta topografică a Cercului Bucovina întocmită în 55 secțiuni* – trad. n.), scara de proporție (1 : 28 800) – în stânjeni austrieci, existența separată a unei foi de titlu și a unei foi-schelet și faptul că 14 secțiuni au „clape" (extensii pliate), după cum menționea despre existența unei legende (explicații a culorilor)

[7] E. I. Em

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

sugerează în mod indubitabil policromia originalului (la fel cum erau şi alte hărţi austriece la scară mare ale Bucovinei, realizate anterior anului 1790). De altfel, policromia este demonstrabilă şi cu ajutorul unui diapozitiv din acelaşi fond E. I. Emandi, în care se reproduce una din secţiunile hărţii.

Din păcate, după cum se vede, lista nu conţine numele autorului şi nici anul realizării la nici una dintre hărţile pe care le conţine.

Nu mai puţin demnă de reţinut este informaţia legată de harta de la poziţia 3, *Harta Cercului Bucovina* (cota B IX a 433): asemănarea titlurilor (lipseşte doar termenul „topografică") şi succesiunea cotelor conduc la presupunerea foarte plauzibilă că este vorba de o reducţie (la scara 1 : 72 000) a hărţii de la numărul 2, reducţie care i-ar putea fi atribuită, eventual, tot lui Otzellowitz.

În sfârşit, „lista Cojoc" ne mai oferă o oportunitate: în absenţa ei, n-am fi avut niciun motiv să ne îndoim de corectitudinea informaţiilor pe care le furnizează E. I. Emandi şi C. Şerban (1983) ca explicaţii la figura 14, citată mai sus şi având titlul *Harta Bucovinei de la sfârşitul secolului al XVIII-lea (în 55 secţiuni), fond Arhivele de război din Viena, B III, a/180.* Dincolo de faptul că ceea ce s-a reprodus nu este harta, în totalitatea sa, ci doar un fragment, cei doi autori, citind şi reproducând neatent lista, inversează în mod supărător datele hărţilor de la poziţiile 1 şi 2: în realitate, după cum lesne se poate observa, cota indicată ca fiind a „Hărţii Bucovinei" (B III, a/180) este, de fapt, cota hărţii intitulate *Brouillon oder Original Aufnahme der fünf Moldauischen Districten* [*Schiţa sau ridicarea originală a celor cinci districte moldoveneşti*]. Confuzia între hărţile Otzellowitz este evidentă.

A treia sursă, foarte recentă, este Proiectul *Der Franziszeische Kataster* al Universităţilor din Klagenfurt şi Innsbruck (2008–2011), sursă accesată de noi în anul 2011, pe când am început să lucrăm la nota de faţă.

Fără să-şi propună, pentru faza de start, observaţii analitice, proiectul celor două universităţi austriece, realizat prin consultarea directă a arhivelor vieneze, ne-a fost deosebit de util, prin faptul că (într-o listă bibliografică, disponibilă on-line) oferă cele mai complete informaţii tehnico-cartografice privitoare la hartă şi, respectiv, că este singura care indică, în mod credibil, autorul şi anul[8]: *TOPOGRAPHISCHE BUKOWINER KREIS-CARTE welche aus denen unter der Direction des deutsch-banatischen Gränz-Regiments-Hauptmann Hora von Otzellowitz oeconomisch aufgenommenen Original-Grundrissen reducirt und zusammengesetzt worden, bestehend in 55 Sectionen worinnen alle Dominien Abteilungen und Grundgattungen ersichtlich, 55 gez. Blätter mit 1 Skelett, 1:28 800 (o. O. 1790* [HARTA TOPOGRAFICĂ A CERCULUI BUCOVINA, realizată economic prin reducerea şi asamblarea schiţelor originale, sub conducerea căpitanului Hora von Otzellowitz de la regimentul german de graniţă din Banat, constând din 55 secţiuni, în care sunt evidenţiate toate părţile componente ale

[8] Traducerea a fost efectuată de colega noastră, doamna lector univ. dr. Ioana Rostoş, de la Departamentul de Limbi şi Literaturi Străine, Facultatea de Litere şi Ştiinţe ale Comunicării, căreia îi mulţumim şi pe a

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

domeniilor/moşiilor şi toate categoriile fondului funciar; 55 foi desenate, cu un schelet, 1:28 800 (fără indicarea locului; anul 1790)].

Precizia şi gradul detaliat al informațiilor (titlul, autorul, numărul secțiunilor componente, existența scheletului, scara de proporție, anul etc.) ne fac să credem că toate acestea sunt reproduse direct după o eventuală inscripționare prezentă pe hartă. Această inscripționare ar putea să apară distinct, separat, pe ceea ce „lista Cojoc" menționează ca „foaie de titlu", dar întrucât *Der Franziszeische Kataster* nu atestă o asemenea foaie, presupunem mai degrabă că Otzellowitz a procedat la fel ca în cazul celeilalte hărți ale sale din 1790 (fig. 1): a înscris titlul chiar pe prima secțiune din setul de 55, care reprezintă teritoriul Bucovinei, într-un colț liber al ei.

După părerea noastră, prima parte a parantezei aparține totuşi celor care au postat titlul pe Internet, dorind să indice, prin prescurtarea „o. O." („ohne Ort", adică „fără loc"), că nu se poate preciza localitatea în care a fost finalizată harta.

În sfârşit, ultimele informații cu privire la *Harta topografică a Cercului Bucovina* le-am identificat şi extras chiar în faza de definitivare pentru tipar a notei de față. Ele provin din două atlase istorice – cel al orașului Suceava (2005) şi cel al orașului Siret (2010).

În esență, aceste informații le confirmă pe cele din celelalte surse. Astfel, lista de proveniență a hărților, titlul şi notațiile de la fig. 1 din *Atlasul orașului Suceava* confirmă titlul, cota (B IX a 432) şi locul de arhivare indicate în „lista Cojoc", după cum lista de proveniență, cota (B IX a 433) şi scara de proporție (1 : 72 000), indicate pentru fig. 9 din *Atlasul orașului Siret* ne demonstrează şi ele că „lista Cojoc" este corectă şi, mai mult decât atât, că *Harta topografică a Cercului Bucovina*, realizată în 1790 la scara 1 : 28 000, a avut şi o variantă la o scară de 2,5 ori mai mică, 1 : 72 000, rezultată printr-o operațiune de reducție, efectuată în acelaşi an.

În cele două atlase s-au strecurat, totuşi, şi câteva omisiuni şi greşeli oarecum surprinzătoare, dacă avem în vedere că autorii care s-au ocupat de ilustrațiile cartografice au avut posibilitatea să se documenteze la Arhivele din Viena sau în orice caz au obținut copiile şi informațiile aferente direct din această sursă.

Aşa, de exemplu, nu toate titlurile sunt redate în formă completă (absolut necesară pentru identificare, atribuire şi evitarea confuziilor, în anumite cazuri: de exemplu, în *Atlasul orașului Siret*, la fig. 1, şi în *Atlasul orașului Suceava*, la fig. 9, se indică vag: *Harta Bucovinei* (hărțile Bucovinei sunt multe! – n. n.), în loc de *Harta topografică a Cercului Bucovina* şi nu se indică numerele de ordine ale secțiunilor utilizate. Apoi, deşi în titlul Planşei II din *Atlasul orașului Siret* se menționează scara corectă (1 : 28 800), în lista de proveniență se indică 1: 70 000 (o altă eroare, intenția fiind să se scrie 1 : 72 000, care aparține însă hărții din fig. 9), confuzie din care rezultă aproape automat încă o greşeală: că hărțile de origine pentru figura 9 şi planşa II ar avea aceeaşi cotă (B IX a 433), ceea ce nu este adevărat.

Adăugăm, tot din *Atlasul orașului Siret*, că, pentru figura 8, nu se apelează la originalul existent în țară la Arhivele Naționale din Bucureşti, ci la cel din arhivele

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

vieneze, şi mai ales faptul că titlul hărții din aceeaşi figură este redat sub forma *Theil des Bukowiner Districts* (expresie obişnuită prin care se indică, la fiecare secțiune, cărei unități politico-administrative îi aparține, integral sau parțial, teritoriul reprezentat pe ea: Bucovinei sau țărilor şi provinciilor vecine – Moldova, Galiția, Pocuția, Maramureş sau Transilvania; în cazul de mai sus s-a indicat „Parte a Districtului Bucovina"), în timp ce titlul corect ar fi trebuit să fie *Plans des Bukowiner Districts bestehend in 72 Sections* [...].

Câteva scurte comentarii pe marginea surselor informaționale

Dacă fiecare dintre cele patru surse identificate, luate separat, poate fi considerată deficitară şi, mai mult sau mai puțin, neconcludentă, împreună se constituie într-un corpus pe deplin convingător, care lămureşte, prin coroborare, toate întrebările ridicate de această hartă, practic necunoscută, până acum.

Două observații asupra titlului

1. În ciuda termenului utilizat în prima parte a titlului ei, harta în discuție nu este o hartă „topografică" propriu-zisă (în sensul larg acceptat astăzi), pentru simplul motiv că nu îşi propune să redea o caracteristică de bază a reliefului, şi anume altimetria, specifică planurilor topografice şi hărților topografice de mai târziu (nu are nici curbe de nivel, nici cote). Faptul nu trebuie să ne contrarieze, totuşi, dacă avem în vedere că, în secolele XVIII–XIX, în cercurile inginerilor cartografi şi ale istoricilor, termenul „topografie" nu era centrat atât de pronunțat pe relieful suprafeței terestre, ci circula cu o accepție mult mai largă, în concordanță, la urma urmei, şi cu etimologia lui: „descrierea locurilor" sau, prin extensiune, „descrierea suprafeței Pământului", cu toate componentele naturale şi umane ce se află pe ea. În acest sens, titlurile şi caracterul complex al conținuturilor a două lucrări din epocă sunt cât se poate de edificatoare: *Topographie der Bukowina* [...] [Topografia Bucovinei][9] şi *Topographische Beschreibung und militärische Anmerkungen über die Buccoviner District*" [Descrierea topografică şi observații militare asupra Districtului Bucovina][10].

La acestea se poate adăuga şi descrierea, în două volume, care însoțeşte harta lui Otzellowitz *Brouillon oder Original Aufnahme der fünf Moldauischen Districten* [...] (1790), descriere intitulată, de asemenea, *Topographische Beschreibung* [...].

2. A doua precizare are în vedere pe cititorii fără o pregătire istorică aprofundată şi se referă la semnificația unui alt termen din titlu, şi anume cel de „Cerc".

[9] Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina* [...] [Topografia Bucovinei], Cernăuți, 1895.

[10] Fr. von Mieg, *Topographische Beschreibung und militärische Anmerkungen über die Buccoviner District*" [Descrierea topografică şi observații militare asupra Districtului Bucovina], 1776; publicat de

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

Deşi, conform dicţionarelor, în limba germană, termenul „Kreis" este sinonim cu „Bezirk" sau „District" şi se poate traduce prin „ţinut", „district", „judeţ", „cerc", noi credem că în acest caz special trebuie preferată ultima variantă. Opţiunea poate fi susţinută prin argumentul că Bucovina, ocupată de Imperiul Habsburgic la 1774 şi beneficiară, timp de 11 ani (1775–1786), a unui statut de district de sine-stătător (cu administraţie militară), în anul 1786 a fost integrată şi a căpătat statutul politico-administrativ de *cerc* (s. n.) administrativ în cadrul provinciei imperiale Galiţia. Acesta este termenul românesc corespondent pentru cel german „Kreis", utilizat ca oficial în marea majoritate a lucrărilor noastre de istorie, mai vechi sau mai noi[11].

Un argument, indirect, dar cât se poate de convingător, este faptul că în varianta franceză a unei hărţi austriece din epocă, *Harta Regatului Galiţiei şi Lodomeriei, cu Bucovina* (1786), în titlul planşei care reprezintă Bucovina, termenul *Kreis* este tradus tot prin „Cercle" (*Carte du Cercle de Bukovine*)[12].

O întrebare şi un răspuns

O întrebare vine firesc: de ce, la doar câţiva ani de la finalizarea precedentei hărţi a Bucovinei, la scară foarte mare (1 : 28 800), extrem de bogată în elemente de conţinut, policromă, de mare lizibilitate şi estetică, şi anume *Plans der Bukowiner Districts bestehend in 72 Sectionen* [Planul Districtului Bucovina compus din 72 secţiuni][13], administraţia austriacă a considerat necesară o nouă ridicare a Bucovinei, la aceeaşi scară? Ce realităţi ale terenului s-ar fi putut modifica atât de mult într-o perioadă atât de scurtă sau, mai degrabă, ce obiective noi şi stringente se impuneau acum?

După părerea noastră, răspunsul este următorul: dacă *Planul Districtului Bucovina întocmit în 72 secţiuni* (1778) era în esenţă o hartă generală, care acorda totuşi o atenţie prioritară elementelor politice şi strategico-militare (dovadă conţinutul legendei), *Harta topografică a Cercului Bucovina* (1790) introduce, pentru prima oară, la scara întregii provincii, o nouă categorie de elemente de conţinut, de natură economică, administrativă şi fiscală, dar nici ea nu le evidenţiază pe acestea, la legendă: limitele vetrelor de aşezări şi hotarele moşiilor sau proprietăţilor din Bucovina, aşa cum se schiţau ele la momentul 1790 (fig. 4).

Într-adevăr, încă de la începutul anului 1781 – un an de referinţă pentru sistemul funciar, la iniţiativa guvernatorului militar al Bucovinei, generalul Carol

[11] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediţie de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 1, 51 ş. a.

[12] Vezi Victoria Paraschiva Batariuc, Şerban Dragomirescu, *Atlasul oraşului Siret*, apărut în Seria A – Moldova – a Atlaselor istorice a oraşelor din România, editat sub egida Academiei Române de către Comisia de Istorie a Oraşelor din România; lucrare bilingvă (română-germană), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2010, p. XII/12, şi lista de proveniență a hărţilor, respectiv titlul şi alte precizări pentru harta din fig. 16.

[13] I. Iosep[illegible] *op. cit.*

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

von Enzenberg, se înfiinţează Comisia Imperială Aulică, însărcinată cu cercetarea şi clarificarea complicatelor relaţii juridice şi cu inventarierea şi delimitarea tuturor proprietăţilor din provincie[14]. Scopul acestor măsuri era unul cât se poate de pragmatic: reglementarea modernă, de tip capitalist, a fiscalităţii funciare, prin care administraţia austriacă dorea să obţină noi şi importante venituri şi care a început să funcţioneze în scurtă vreme, mai exact din 1786[15]. Un prim obiectiv al comisiei a fost lămurirea regimului proprietăţilor celor 23 de aşezăminte ecleziastice (10 mănăstiri şi 13 schituri), care ocupau peste jumătate din suprafaţa totală a Bucovinei. Pentru rezolvarea lui, în 11 decembrie 1781, Enzenberg înaintează un nou memoriu, aprobat de împăratul Iosif al II-lea cu mare rapiditate (25 decembrie 1781), prin care s-a decretat secularizarea vastelor domenii agrosilvice ecleziastice, trecerea lor sub controlul şi administrarea statului şi începerea „încamerării" lor (cartografierea şi înregistrarea cadastrală – n. n.). Aceste măsuri au fost finalizate prin crearea, în 19 iunie 1783, a Fondului Religionar Greco-Oriental al Bucovinei, în calitate de proprietar al latifundiilor secularizate.

În acelaşi spirit a fost decis şi rezolvat statutul funciar al teritoriilor aparţinând oraşelor şi celor două ocoale, Câmpulung Moldovenesc şi Câmpulung Rusesc (din bazinul Ceremuş-Putila), care au devenit domenii ale statului („domenii camerale").

Foarte migăloase şi dificile s-au dovedit astfel de operaţiuni în cazul proprietăţilor boiereşti, al celor aflate în proprietatea devălmaşă a locuitorilor (proprietăţi comunale, săteşti) şi mai ales al celor mai mici, ţărăneşti. Dificultatea venea nu doar de la numărul lor mare, ci şi de la complicatele situaţii juridice: de regulă, proprietarii nu posedau şi nu puteau prezenta acte de dobândire şi hotărnicire, atestarea făcându-se conform „obiceiului pământului", prin declaraţii ale bătrânilor satelor şi ale martorilor megieşi.

Concret, modul de lucru era următorul: după ce Comisia Aulică rezolva aspectele juridice şi litigioase şi delimita proprietăţile pe teren, specialiştii topografi, desemnaţi special în 1786, le reprezentau pe hărţi, separat pentru fiecare comună.

După cum se vede, dacă iniţial cele două categorii de lucrări erau decalate (Comisia Aulică a început să lucreze din 1781, în timp ce cartografierea s-a demarat abia în 1786), în faza finală (1786–1788) ele s-au suprapus. Important de reţinut este faptul că, tot în această fază finală, Ordonanţa imperială din 22 martie 1787 a adus modificări semnificative în regimul proprietăţii rurale, care au trebuit să fie imediat concretizate în mod oficial, atât scriptic, cât şi cartografic: toate terenurile, care se găseau la data respectivă în folosinţa clăcaşilor, aveau să fie scoase de sub puterea de dispunere a marilor proprietari (boieri, mănăstiri), să fie delimitate şi să devină „pământuri ţărăneşti" sau „rusticale", aflate în stăpânirea şi

[14] Ion Nistor, *op. cit.*, p. 26, 36–37, 60–61; Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993, p. 122, 182, 187–196)

[15] Ion Nis

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

administrarea comunelor rurale (abia în 1835 o parte din ele au trecut efectiv în proprietatea individuală a sătenilor), iar moșiile boierești să fie declarate „pământuri dominicale"[16].

În acest fel, treptat, satele devin unități administrative cu personalitate juridică, cu atât mai mult cu cât încă din 1783 aveau peceți proprii.

Misiunea conducerii lucrărilor de cartografiere i-a revenit inginerului topograf Johann Budinsky, chemat anume în acest scop din Ungaria, și a fost îndeplinită în numai doi ani, 1786–1788[17].

Din păcate, hărțile Budinsky nu sunt cunoscute și nu au făcut obiectul unor studii analitice de detaliu, nici la noi și, din câte cunoaștem, nici din străinătate. Singura sursă care le menționează, oferind și câteva date generale, este cea citată mai sus: foarte puținii cercetători de mai târziu[18] nu fac decât să reia aceste informații și să le repună în circulație, fapt care își are, totuși, importanța lui. De aceea, pentru descrierea lor, noi înșine suntem nevoiți să ne rezumăm la aceeași sursă.

În ceea ce privește necunoașterea lor de către doi reputați cercetători, M. Popescu-Spineni (1978) și V. Băican (1996), explicația este ușor de găsit: din listele bibliografice anexate lucrărilor lor de bază lipsește D. Olinescu, respectiv lucrarea *Chărțile Bucovinei* (1896). Pentru cel dintâi, afirmația trebuie totuși amendată, în sensul că într-un articol publicat cu 35 de ani mai înainte (1943), citează și valorifică lucrarea lui D. Olinescu, dar în mod inexplicabil nu reține informațiile cu privire la hărțile Budinsky și nu le preia în lucrarea din 1978.

Până în prezent, hărțile Budinsky nu au fost semnalate în niciun fond documentar sau arhivă din România. Știm doar, grație lui D. Olinescu (care, descriindu-le, înseamnă că le-a și văzut) că exemplarele originale se aflau la Arhivele Ministerului de Război din Viena, iar dubletele lor – la Arhivele din Cernăuți.

Autorul citat nu le menționează scara de proporție, ci doar că sunt „cele mai detaliate" hărți ale Bucovinei, de unde deducem că trebuie să fi avut scară mare (posibil 1 : 2 800, dacă ținem cont de corespondența scărilor austriece și de scările hărților cadastrale de mai târziu).

Aprecierile că erau „diforme" și că se deosebeau mult de hărțile militare austriece „de astăzi" (sfârșitul secolului XIX – n. n.) trebuie înțelese corect: desigur că, precedând cu aproximativ 100 de ani primele hărți topografice propriu-zise, ele prezentau anumite deformări, iar în ceea ce privește conținutul (impus de scopul cadastral și fiscal), nu ne putem aștepta să aibă reprezentat relieful (cote, hașuri, curbe de nivel), ca hărțile topografice.

În aceeași ordine de idei, trebuie corectată și afirmația că „pentru fiecare comună s-a făcut câte o hartă *sau mai multe*" – s. n.: fiecare comună avea o singură

[16] Ion Nistor, *op. cit.*, p. 60; Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 122.
[17] D. Olinescu, *op. cit.*, p. 7.
[18] Mihai I

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

hartă, doar că hărţile comunelor cu suprafaţă mare se puteau compune din mai multe secţiuni racordabile (foi), ceea ce este cu totul altceva.

În sfârşit, putem subscrie întrutotul la opinia lui Dionisie Olinescu conform căreia, prin detalierea, minuţiozitatea cu care au fost lucrate şi caracterul color, hărţile Budinsky reprezintă icoane fidele ale comunelor, de un nepreţuit interes istoric şi geografic, căci pe baza lor se poate deduce starea socio-economică a comunităţilor din Bucovina în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. De aici rezultă că eforturile de a le accesa şi analiza ar fi pe deplin justificate.

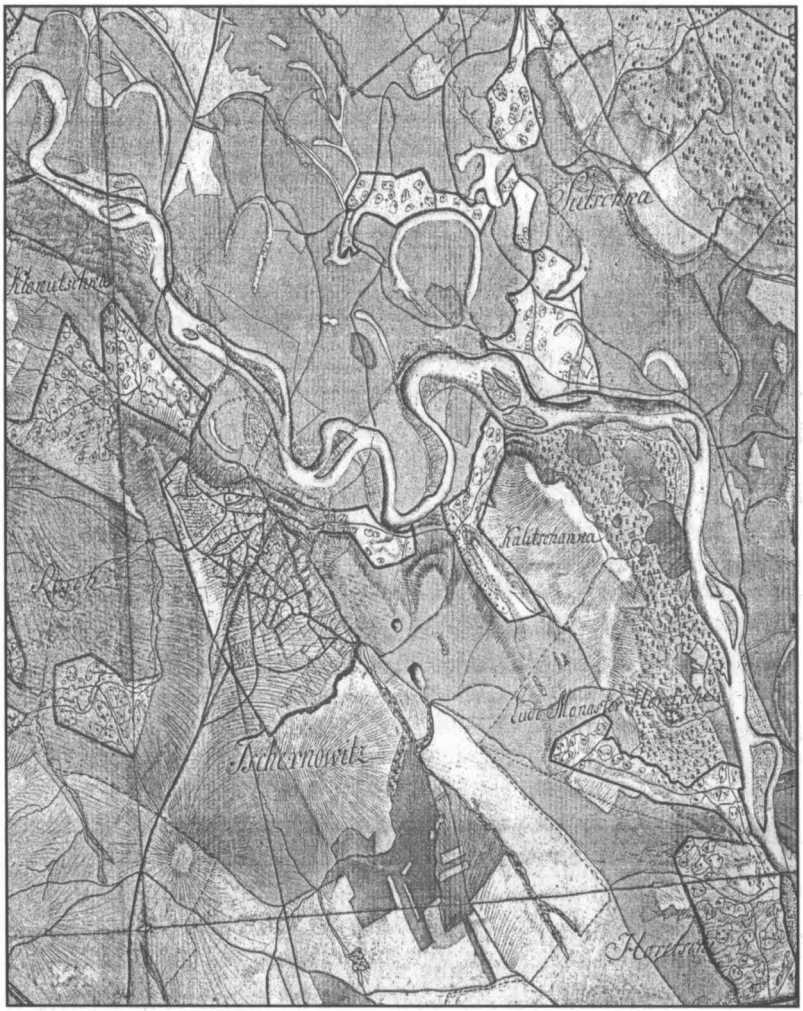

Fig. 4. *Harta topografică a Cercului Bucovina* [...] (H. von Otzellowitz, 1790) – reproducere demonstrativă a unui fragment din secţiunea care cuprinde oraşul Cernăuţi şi împrejurimile (după copia xerox alb-negru aflată la Muzeul Naţional al Bucovinei, Suceava;

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)

Având în vedere subiectul notei noastre, faptul că am insistat atât de mult pe aspectele de mai sus poate părea exagerat. În realitate, numai în acest fel se poate înțelege cum s-a născut *Harta topografică a Bucovinei* și care au fost cele două premise de la care a plecat și pe care ea le-a integrat: activitatea Comisiei Aulice și cea a echipei Budinsky.

Importanța hărții topografice a Cercului Bucovina

Cronologic, *Harta topografică a Cercului Bucovina* (1790) se încadrează în partea finală a așa-zisei etape a ridicărilor cartografice austriece tereziano-iosefine (1763–1790).

După *Planul Districtului Bucovina compus din 72 secțiuni* [...], ridicat între anii 1773–1775 și definitivat în 1778 (I. Iosep, C. E. Ursu, Simona Palagheanu, 2011), ea este o nouă „radiografie" a peisajului Bucovinei, de mare minuțiozitate. Folosită comparativ cu hărțile austriece anterioare, face posibilă descifrarea dinamicii realităților din teren în intervalul 1773–1790, iar prin reprezentarea limitelor vetrelor de așezări și de proprietăți, poate fi considerată **prima hartă cadastrală de ansamblu a Bucovinei** (scara 1 : 28 800) – s. n.

Având la origine, foarte probabil, hărțile Budinsky, dar și „schițele originale realizate sub conducerea căpitanului Hora von Otzellowitz", schițe care, așa cum se spune în subtitlu (a se revedea traducerea) au fost „reduse și asamblate", *Harta topografică a Cercului Bucovina* trebuie să fi stat, la rândul ei, la baza lucrărilor cadastrale de detaliu ulterioare (secolul al XIX-lea), finalizate prin întocmirea planurilor cadastrale propriu-zise ale unităților administrative de nivel inferior, numite comune rurale și comune urbane, la scară foarte mare (1 : 2 800).

Locul unde poate fi consultată *Harta topografică a Cercului Bucovina*

Originalul (color) se găsește la Arhivele de Război din Viena/Austria (număr de înregistrare B IX a 432), iar o copie xerox alb-negru, fără pagina de titlu și schelet, la Muzeul Național al Bucovinei, Suceava (Fondul *Hărți*). De pe aceasta s-a realizat, din câte știm, și o versiune electronică.

După verificările noastre, se pare că în nicio altă instituție sau fond arhivistic-documentar din România, inclusiv în cele care posedă alte hărți ale Bucovinei, nu există *Harta topografică a Cercului Bucovina*, nici sub formă de original și nici măcar sub formă de copie.

BDD-A32883 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:09 UTC)